

чке партије. Чехословаци су деловали Југословенима, уопштено и грубо казано, као недовољно храбри и неодлучни у преузимању ствари у своје руке. Некада су та виђења Југословена и њихов однос према чехословачком народу, према истраживањима Селинћа, била чак врло охоло и надмена.

Што се тиче обрађености великог броја тема којима се бави рад, најбоље су покривене области спољне политике и културних веза, будући да на ту тему има и претходних радова. Економски односи су објашњени пре свега преко архива министарстава спољних послова обе земље. У другој целини књиге тематски најзначајинији део представља судбина људи и група које су се изјасниле против става земље у којој су биле, или су по самом пореклу имали проблема са властима. То је створило феномен информбироовске емиграције, који је подробно обрађен у контексту односа две земље.

Приликом обраде појединих тематских целина Селинић је користио поред грађе и релевантну литературу, пре свега из струке историчара. У мањем обиму је кориштена литература других наука. Треба нагласити да је за израду књиге и литература на чешком језику готово равноправно коришћена, те се читалац може упознати са најновијом чешком историографијом која се бави периодом непосредно након Другог светског рата.

Овом књигом Слободан Селинић се придружује претходним радовима Мирослава Перишића и Милана Совиља и доприноси бољем упознавању како чехословачког друштва тако и односа са југословенским народима у доба непосредно након Другог светског рата.

Милан ПИЉАК

Миле Бјелајац,
Дипломатија и војска, Србија и Југославија 1901–1999,
Београд, 2010, 320 стр.

Савремена српска историографија је препуна радова који покривају изабране фрагменте српске и југословенске прошлости. У жељи да што студиозније обрадимо поједине детаље националне или светске прошлости, доста често заборављамо да наука има и своју примењену функцију: наше радове читају не само научници већ и студенти, новинари, људи у државној служби и сви који немају стручно образовање али желе да добију општи увид у прошлост наше државе. Добрих синтеза које су преко потребне за „спољнег“ потрошача научне продукције има јако мало. Међутим нова монографија др М. Бјелајца представља леп пример истраживачког дела и у исто време синтезе корисне и за професионалног историчара и за „просечно образованог грађанина“ који из различитих разлога посвећује пажњу српској историји. Ова синтеза се темељи на дубоком ауторовом познавању војне историје и дипломатије Балкана у 20. веку и на опсежним истраживањима обимне грађе. Захваљујући јасном стилу и излагању мисли књига је веома атрактивна за читаоца.

У првом поглављу детаљно је сагледана улога српске војске у међународној политици Краљевине Србије пре, за време и након балканских ратова. Посебна

пажња у поглављу је посвећена питању преоружавања српске војске („топовско питање“) почетком 20. века у компарацији са суседним балканским земљама које су имале сличне проблеме. Вешта манипулација српског политичког врха аспирацијама великих сила на Балкану је била у контрасту са несигурношћу српских политичара у могућности сопствене војске.

У другом поглављу аутор сагледава последице ратних победа Антанте по српску дипломатску политику у стварању нове заједничке југословенске државе. Значајну пажњу аутор је посветио дискусији са покушајима низа аутора из суседних земаља да представе стварање југословенске државе као окупацију. Овом питању је посвећена посебна целина која се зове „Ревизионистичка историографија о стварању југословенске државе 1918. и раду српске војске“. Ревизионистичке ставове др М. Бјелајац је уочио не само у радовима аутора из бивших југословенских земаља већ и у радовима бројних европских стручњака за питање западног Балкана: Ноела Малколма, Миранде Викерс, Тима Цуде, Холма Зундхаусена, Петера Ланга, Франсоа Грима Жакињона и др. Аутор монографије је валоризовао радове ових научника сумњајући у то да „ревизионисти поштују у свом напору постулате и методологију историјске науке“ и истакао је присутно у њиховим радовима „медјиско промовисање“, „инсинуације“, „прећуткивања“, „претеривања“ и сл.

Треће поглавље природно се надовезује на друго и детаљно разрађује спољнополитичку дипломатску борбу Краљевине СХС за одржавање целovitости хрватских и словеначких територија, услед чега је дошло до дугорочног конфликта Београда са Римом, који се настављао и у доба социјалистичке Југославије. Аутор је на темељу богате изворне грађе оповргнуо типичан за низ суседских историографија став о умешаности Београда у „продају“ Далмације и Приморја. У овом поглављу се сагледава и друга страна спољнополитичке активности Београда према Албанији, где су се југословенски интереси такође укрстили са италијанским аспирацијама.

Наставак конфронтације југословенске дипломатске и безбедносне политике са спољнополитичким апетитима фашистичке Италије двадесетих и тридесетих година је описан у четвртог поглављу. Симптоматично је да је аутор, као и у поглављу о српској војсци пре Првог светског рата, утврдио неспремност оружаних снага Краљевине СХС за војну конфронтацију и 20-их и 30-их година 20. века. Ове проблеме Краљевина СХС је тежила да реши трагајући за савезницима из Првог светског рата, пре свега у Француској.

Све већа и већа залудност овог ослонца на малаксалог савезника, услед слабљења његовог утицаја и на светском нивоу и посебно на балканској позорници, сагледана је у петом поглављу. Ствар није била само у војном и привредном слабљењу већ и у жељи Енглеске и Француске да искористе средњоевропске земље као мамац за одвраћање немачког ударца (по моделу Првог светског рата када је погибија руских трупа у Источној Прусској омогућила блиставе победе на западном фронту). Гамелен је тврдио: француски „интерес је да рат почне у централној Европи тако да ми можемо да делујемо из позадине на Немачку која је већ ангажована“. Државни врх Југославије је оправдано утврдио приоритет државних интереса над „фундаменталном франкофилијом“, која би требало да се, према речима начелника Генералштаба Милутина Недића, одвоји од „убрзаних промена југословенске

спољне политике“. У покушајима да изађе из овог стратешког ћорсокака Краљевина Југославија је еволуирала од француског савезника према неутралној држави. Аутор је истакао и то да статус југословенске неутралности пред рат представља једну веома условну појаву, јер Краљевина „је и даље иза сцене наставила сарадњу са својим старим савезницима“.

Шесто поглавље аутор је назвао „Покушај стратешког ослонца Југославије на СССР 1939–1941“. Као увод овом поглављу је послужио цитат из дела С. Хантингтона о томе да „Стратешке, војне савезе не диктирају идеолошки, верски, етнички, економски или културни разлози, стара непријатељства или савезништва, већ првенствено најпречи национални интерес – опстанак заједнице“. Не можемо да не наведемо да овај приступ представља универзалну пројекцију ставова Х. П. Палмерстона, који је још средином XIX века изјавио да Енглеска нема сталне савезнике или непријатеље, али има сталне интересе. Догађаји везани за совјетско-југословенске односе пре Априлског рата према нашем мишљењу, слабо потврђују модел који је понудио Хантингтон и више нас подсећају на то да *Quod licet Iovi, non licet bovi*. У наведеном поглављу аутор монографије износи претпоставку о томе да спољна политика Југославије 1939–1941. може да се карактеризује као „покушај стратешког ослонца Југославије на СССР 1939–1941“. У овом контексту изнећемо мишљење водећег израелског стручњака за међународне односе уочи и за време рата Габријела Городечког, професора руских и источноевропских студија Унивезитета у Тел-Авиву и у Оксфорду. Деведесетих година Городечки је имао ретку прилику да упореди поверљива документа Архива спољне политике Русије (дневник Мајског, белешке из личних разговора Стаљин–Молотов, дипломатску преписку совјетских амбасада и МИД СССР-а) са немачким и енглеским дипломатским архивима. Између осталог Г. Городечки је на основу совјетских и немачких архивских извора утврдио да је југословенска страна од јесени 1940. до зиме 1941. паралелно водила преговоре и са Немачком и са СССР-ом уверавајући при томе тренутног партнера у то да су преговори са „оном другом страном“ само изнуђена делатност која неће да има реалне последице. Да ствар буде гора, из дипломатско-обавештајних канала и Немцима и Совјетима је постала позната ова двосмерност југословенске спољне политике, која нимало није личила на „префињену перфидност“ Албиона у стилу Хантингтона/Палмерстона. Далеко од неутралности је била и политика Југославије према Енглеској и савезницима британске круне (Грчкој, Француској, а после и „Слободним Французима“). У контексту претпостављеног „стратешког ослонца на СССР 1939–1941“ ови односи нису изгледали толико безазлено. Ова конфузна политика се настављала и после државног удара 27. марта 1941. С једне стране, иза леђа пучиста веома јасно се осликавала сенка енглеских обавештајних служби, с друге стране, Симовић је тежио да убеди немачког амбасадора у то да нова влада подржава „наставак сарадње са земљама Пакта, посебно са Немачком“, а с треће стране је настојао да активизира преговоре у Москви. Општа поука војно-дипломатских трзаја југословенске спољне политике 1939–1941. и амбиса у којем се нашла држава услед њих, говори о кобности недоследног понашања једне државне елите према спољној политици и потребама одређивања дуготрајних стратешких интереса. Недоследност у спољнополитичком курсу и специфично схватање појма „неутралност“ су створили невероватну ситуацију када

београдска влада више није имала доследну подршку ниједне од светских сила. Питање очигледних предности оријентације на војни блок (макар и не толико популаран у земљи) који уједињује скоро сву Европу, па и скоро све суседне државе, такође би могло да се постави на основу анализе овог раздобља, али заслужује једну много ширу расправу неголи један приказ.

Седмо поглавље монографије сагледава послератне изазове који су задесили југословенску војску и дипломатију у условима конфликта са земљама Информбироа. Последице овог конфликта су се имплицирале у убрзаном и неповољном по Југославију решавању тршћанске кризе и улазку у Балкански пакт. Потпуни заокрет који је држава извела само за неколико година од перјанице светског комунизма до потенцијалног члана НАТО представља једну задивљујуће брзу и успешну метаморфозу. Заправо, овом поглављу би требало да претходи Хантингтонов цитат јер је у њему веома тачно и прецизно сагледан успешан маневар југословенске спољне политике, који је нажалост прекинула смрт Стаљина и отопљавање односа са СССР-ом.

Догађајима из „златних 60-их и 70-их“ је посвећено осмо поглавље монографије које сагледава утицај уласка снага Варшавског пакта у Чехословачку, а с друге стране утицај ратова на Блиском истоку и у Вијетнаму на југословенску спољнополитичку оријентацију и на јачање југословенске војне сарадње у оквиру покрета несврстаних. Ово поглавље се темељи на опширном сагледавању спољнополитичких фактора, али не занемарује ни унутрашње оквире у којима се развијала југословенска војска: тежња Ј. Б. Тита да држи војску под својом чврстом контролом до задњег даха, самоуправљање, клановске размирице, студентски сукоби и најболније од свих – национално питање, које је имало свој врхунац за време албанске побуне на Косову и у Македонији и ескалације Маспока у Хрватској.

У последњем, осмом поглављу описано је пропадање и нестајање југословенске државе и војске. Велика је амплитуда коју је начинила ЈНА за ове две деценије: од страховања од напада са Истока 1981. и припрема за одбрану од падобранаца Варшавског пакта до безизгледног отпора победнику у хладном рату са Запада. Са ослањањем на мишљење учесника догађаја и више објављених докумената, аутор проицљиво сагледава последњу деценију југословенске агоније не као четири посебна изгубљена рата већ као један специјални рат који су против Југославије водили сепаратистички покрети и страни фактори, који је водио ширењу грађанског рата и распаду државе „непотребне“ после нестанка комунизма и Источног блока. Аутор је скренуо посебну пажњу на југословенску варијанту „Wunderwaffe“ – топа Schneider 75 (1901), тенкова БТ (1940) и комплекса С-300 (1998), који су према широко заступљеном мишљењу могли, али нису одиграли кључну улогу у развоју драматичних војних догађаја. Аутор монографије је веома инспиративно упоредио грчевите покушаје набавке наоружања у СССР-у у фебруару 1941. са „последњим покушајима да се добије стратешка помоћ“ у системима ПВО уочи бомбаровања 1999. Иако аутор није развијао ову аналогију, ми не можемо да је не наставимо: сличност је била и у „дистанцираном“ односу према земљи од које се потраживала помоћ све до тренутка уочи неизбежне војне катастрофе (непризнавање СССР-а све до 1940. или финансијска подршка и јавно медијско навијање за комунисте 90-их са анамнезом значајних осцилација у односима СССР-а

и СФРЈ у ранијим деценијама) и у ограничениости стварних резултата који су се, објективно гледано, могли добити чак и у случају добијања таквог „чудо-оружја“. У приказу догађаја пролећа 1999, аутор је спровео разгранату анализу правих узрока НАТО бомбардовања Савезне Републике Југославије. Борба великих сила за своје глобалне интересе која се прелама у драми једног несрећног народа веома је студиозно, иако и сажето изнесена у овим закључним пасусима књиге.

Странице монографије *Дипломатија и војска* су прожете критичким и аналитичарским приступом аутора који разоткрива опште типолошке појаве у различитим фазама развоја трагичне српске/југословенске историје у 20. веку. Кроз читав рад нижу се теме реформе српских оружаних снага, техничког унапређења војске, развоја војних савезничких веза са актуелним савезницима. Како показује српска и југословенска историја 20. века, ово посљедње питање (заправо питање број један за „мале европске државе“) имало је, има и имаће доминанту улогу у одређивању свих осталих питања везаних за војску, па и војну дипломатију. Веома тужно, али и одмерено прецизно звучи ауторов резиме једног века српске и југословенске војне дипломатије: „свест о претњама и искуство притисака постоји. И најдобронамернијим носиоцима највиших функција тешко је знати у данашњем времену какве су праве намере центара моћи, па и земаља у окружењу. Но, није на одмет да пре сумњају у ‘добре намере’ – како то саветују признати светски теоретичари војног фактора и дипломатије...“

Др Алексеј ТИМОФЕЈЕВ

Божидар Благојевић,
Извештаји и наредбе партизанских јединица о ослобођењу источне Србије септембар–октобар 1944. године, Неготин, 2010.

Објављивање докумената пратило је послератни развој српске историографије све до последњих десетак година. Већина историчара, поред осталог, приређивала је и критички објављивала грађу сматрајући то врло корисним послом (др Бранко Петрановић, др Момчило Зечевић, др Младен Вукомановић, др Милан Борковић и многи други).

Како се у последње време јављало све више контроверзи у историографији па чак и покушај њене ревизије, објављивање докумената је свођено на све мању меру. Као да су писци тражили „слободе“ за своје закључке, односно све мање утемељења за понуђене закључке.

Отуда појаву рукописа који овде приказујемо сматрамо корисном из најмање три разлога:

- a) што враћа поверење у објављивање докумената;
- b) што многе дилеме око сукоба четника и партизана у источној Србији разрешава;
- c) што утемељује садејство партизанске војске и Црвене армије.